

Učitel a rodič

Veronika Švrčinová (rec.)

Čapek, R. (2013) *Učitel a rodič*. Praha: GRADA.

Publikace se zabývá tématem spolupráce školy a rodičů, zaměřuje se především na třídního učitele, který hraje nejdůležitější roli v oblasti komunikace školy s rodiči. Téma vztahu učitele a rodiče je v oblasti pedagogické literatury dosti opomíjené, takže publikace *Učitel a rodič* je v tomto směru ojedinělá, jelikož přináší komplexní pohled na oblast komunikace učitele s rodiči. Zabývá se touto problematikou ze tří hledisek – sleduje spolupráci školy s rodiči, blíže se zabývá třídními schůzkami a v neposlední řadě přibližuje a charakterizuje rozhovor mezi rodičem a učitelem. Kromě reflexe současného stavu spolupráce učitelů a rodičů v českém školním prostředí nahlíží autor rovněž na tuto situaci i do zahraničí, kniha rovněž obsahuje případové studie, vlastní výzkum, analýzu praxe a další praktické informace.

Autor publikace Robert Čapek se od roku 2000 věnoval teorii výchovy, didaktice a dalším pedagogickým oborům na Katedře pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty Univerzity v Hradci Králové. V současné době se mimo jiné věnuje realizaci výuky psychologických předmětů na Fakultě informatiky a managementu. Autor rovněž působí jako lektor ve školních organizacích a zaměřuje se na problematiku suportivní a alternativní výukové metody, odměny a trestu ve školní praxi, řízení třídní schůzky, rozhovoru s rodiči apod. V roce 2011 realizoval projekt Inovace vedení třídních schůzek jako součást projektu ZŠ Broumov „Nové metody a formy výuky podporující rovný přístup ke vzdělávání v Masarykově základní škole“. Cílem projektu bylo pozorováním a dotazníkovým šetřením rodičů zjistit kvalitu třídních schůzek, aktivně reagovat na zjištěné rezervy a rozšířit je o znaky třídních schůzek, které jsou samozřejmostí v zahraničí, zkvalitnit tím samotnou realizaci třídních schůzek, vylepšit spolupráci učitelů a rodičů, dále podpořit vznik školního společenství a posílit klima školy.

Publikace je **rozdělena do sedmi hlavních kapitol**, ty jsou dále rozděleny na podkapitoly. Každá kapitola se zabývá některým z výše uvedených témat, jež charakterizuje teoreticky a dále je doplňuje příklady z praxe v českém i za-

hraničním školním prostředí. Autor vybírá nejen příklady klasické spolupráce učitelů a rodičů, aby tak naznačil současné tendence spolupráce učitelů a rodičů, ale poukazuje rovněž na situace extrémní (myšleno především negativní), které naznačují, kam až může nedostatečná komunikace ve školním prostředí vést a jaké problémy z toho poté pro školy plynou.

V úvodní kapitole autor poukazuje na to, že **spolupráce učitelů a rodičů je jedním z velice důležitých prvků vzdělávání**, a to především v prostředí základních škol. Prezentuje výzkum Krátké (2006), která dokládá svým šetřením, že role třídního učitele je pro všechny aktéry vzdělávání (žák, učitel, rodiče) významná. Dle Krátké třídní učitelé předpokládali, že rodiče přikládali jejich funkci průměrnou důležitost 3,44 (na pětistupňové škále), rodiče však třídním učitelům přisuzovali významnost mnohem vyšší (4,30). Sami třídní učitelé pak své funkci přisuzovali rovněž vysoký význam (4,12). Čapek tak úvodem přibližuje nutnost zabývat se problematikou komunikace učitelů a rodičů z komplexnějšího hlediska.

Druhá kapitola se věnuje spolupráci, autor představuje **několik možných stupňů zapojení rodičů do života školy** podle Epsteinové (1992):

1. plnění základních rodičovských povinností;
2. komunikace ve směru škola – rodič;
3. zapojení rodičů (dobrovolníků) do činnosti školy;
4. zapojení rodičů do domácí přípravy;
5. zapojení rodičů o rozhodování o záležitostech školy;
6. zapojení rodičů do školní komunity.

Autor zmiňuje, že v českém školním prostředí existuje nemálo škol, které končí v oblasti spolupráce s rodiči pouze na druhém možném stupni zapojení rodičů do činnosti školy, tj. komunikace pouze ve směru škola – rodič. Kapitola poukazuje na to, že v našem školním prostředí **v oblasti spolupráce školy s rodiči existují dva protipóly – klientský a partnerský přístup**. Na jedné straně školy (ale i veřejnost) vnímají rodiče jako klienta, kterému je nutno „skládat účty“, tedy reagovat na jeho přání a informovat jej o dění ve škole. Na straně druhé zde existuje přístup partnerský, kdy je rodič vnímán jako partner, který se školou sdílí odpovědnost za vzdělání svého dítěte. Autor však poukazuje na to, že tyto dva principy nemusí být protipólem, ale právě naopak, neměly by se vylučovat.

Druhá kapitola se v jedné z podkapitol věnuje rovněž samotným rodičům, poukazuje na to, že o tom, jak budou rodiče spolupracovat se školou, se promítají představy rodičů o tom, jakým směrem se má vzdělávání ubírat:

1. typ zdůrazňuje „orientaci ve světě“;
2. typ se zaměřuje na „vzdělání a sebedůvěru“;
3. typ upřednostňuje „slušnost a kázeň“;
4. typ vyzdvihuje „všeobecnou úroveň“.

Kapitola představuje rovněž vybrané výsledky výzkumu společnost EDUin, která ve spolupráci s výzkumnou společností Perfect Crowd realizovala šetření u 522 rodičů se zaměřením na jejich názory. Autor upozorňuje na to, že sami rodiče mají například zájem účastnit se výuky (40 % rodičů) či neformálně se setkávat s rodiči a učiteli (31 % rodičů), 55 % rodičů dále uvádí, že škola nevytváří podmínky pro spolupráci a 95 % rodičů si myslí, že by škola měla dělat více pro spolupráci.

V následující kapitole proto autor předkládá **obvyklé formy spolupráce učitelů a rodičů**, které dále více přibližuje. Autor rovněž poukazuje na konkrétní příklady z českého školního prostředí. Velice atraktivní a zároveň inspirující je následující podkapitola, která se věnuje **zahraničnímu srovnání**. Publikace tak předkládá příklady spolupráce rodičů a školy v Anglii, USA, Kanadě, Polsku, Dánsku, Německu, Rusku, Rakousku, Malajsii, Itálii, Francii či Nizozemí. Po prostudování této kapitoly si čtenář uvědomí, jak „chudá“ je situace spolupráce rodičů a školy v našich podmínkách. Na příkladu české rodiny, která nějaký čas pobývala v USA, si pak čtenář uvědomí markantní rozdíl především v přístupu rodičů ke spolupráci se školou. V České škole stále převažuje tendence negativního přístupu k významnějšímu zapojení se do školního dění, v tomto případě bývá aktivní rodič chápán jako jedinec, který se chce učiteli/řediteli zalíbit a ostatními rodiči je tento posuzován jako „šplhoun“, který chce na spolupráci se školou těžit výhody. Naopak v USA a celkově již v mnoha vyspělých zahraničních zemích je spolupráce rodičů se školou vysoce společensky ceněna a členství v některém z rodičovských výborů či pouze participace na zapojení se do spolupráce se školou je chápána jako velice významná činnost.

V další podkapitole věnované spolupráci autor poukazuje na **méně obvyklé formy spolupráce rodičů a školy**, často odkazuje na program Začít spolu a na vzdělávací filosofii některých alternativních škol, především waldorfské. Publikace na tomto místě rovněž prezentují principy iniciativy „Rodiče vítá-

ni“, která se snaží pro rodiče vytvořit přátelské a komfortní prostředí. Školy, které potom splní základní požadavky a dva volitelné, si pak mohou vyvěsit na vchod pestrobarevnou ceduli s certifikátem.

Poslední **podkapitola je věnována informování rodičů**, poukazuje opět na výzkum společnosti EDUin v této oblasti, předkládá nejčastější formy předávání informací rodičům a rovněž ukazuje několik příkladů z praxe.

Třetí kapitola je věnována třídní schůzce. Autor ji chápe jako jednu z nejdůležitějších interakcí mezi školou (učitelem) a rodiči. Ať už je praxe ze zahraničních škol odlišná, i v zahraničním školním prostředí je právě **třídní schůzka nosným bodem komunikace mezi učiteli a rodiči**. V jedné z podkapitol autor předkládá vlastní výzkum, ve kterém se hlouběji zabýval tématem třídních schůzek na jedné základní škole v severovýchodním pohraničním regionu. Výzkum splňoval znaky akčního výzkumu, neboť kromě diagnostiky problémů pak navrhoval i řešení. Autor poukazuje na zajímavé výsledky, které se ve výzkumu ukázaly, a to například, že kvalita třídních schůzek byla velice nízká, že sami učitelé k nim měli negativní postoj a nechápali důležitost její funkce, tj. setkání s rodiči a předávání informací, většina učitelů byla totiž nejšťastnější, když přišlo co nejméně rodičů. Publikace pak představuje návrh, realizaci a hodnocení změn v organizaci a vedení třídních schůzek, ke které s autorem učitelský sbor došel.

V podkapitole nová třídní schůzka se čtenář dozví, jak by mohla vypadat **„dokonalá třídní schůzka“, která by byla pro všechny aktéry přínosem**. Následující podkapitola pak předkládá přípravu na realizaci této nové třídní schůzky krok za krokem a je určena především učitelům, jako neocenitelný návod co vše si před schůzí s rodiči připravit, ale rovněž na jaké situace se má učitel připravit.

Ve čtvrté kapitole se autor věnuje problematice rozhovoru, na tomto místě předkládá případovou studii – když komunikace s rodičem selže. Autor poukazuje na závažnost dopadu nedostatečnosti komunikace ve školním prostředí, zabývá se velice složitým případem šikany a jejím řešením ve školním prostředí, kde neochota třídního učitele komunikovat se žáky, rodiči i ředitelem zasáhla do života všech aktérů nemalou měrou.

V jedné z podkapitol se čtenář dozví základních 12 typů chyb v komunikaci, jako je rozdílné chápání kontextu, projektivní identifikace, atribuční chyby jako haló efekt, stereotypizace, předsudky či figura v pozadí apod. **V další**

podkapitole autor vymezuje správně vedený rozhovor, jeho základní pravidla a popisuje čtyři fáze úspěšného rozhovoru.

„*Prubířským kamenem spolupráce učitelů s rodiči jsou v našem školství domácí úkoly. Rozdělují nejen rodiče, ale i učitele zejména v názorech na jejich vhodnost, užitečnost a efektivitu.*“ (Čapek, 2013, s. 146) Autor tedy věnuje jednu z kapitol často diskutovanému tématu domácích úkolů. Hned v úvodu prezentuje názor devíti rodičů na domácí úkoly a pak uvádí srovnání dvou rodin v přístupu k dětem, poukazuje na to, že domácí úkoly jsou v různých rodinách chápány odlišně. Autor upozorňuje na to, že stejně tak jsou chápány i odbornou veřejností. Závěr kapitoly je tak věnován charakteristice správně zadaného domácího úkolu.

Šestá kapitola s názvem **Jak se ptát rodičů?** upozorňuje především na to, že v situacích, kdy škola zjišťuje spokojenost rodičů pomocí dotazníků, nešetří škola sugestivními či alibistickými otázkami. Autor tak předkládá časté chyby, které se v dotaznicích vyskytují, předkládá příklad dotazníku, na kterém autor prezentuje konkrétní chyby, které dále vysvětluje.

V závěrečné kapitole se autor věnuje vzdělávacímu programu Začít spolu, ukazuje čtenáři, jak jsou v tomto programu definovány požadavky na práci učitele v oblasti spolupráce s rodiči žáků i širší veřejností pomocí kritérií, indikátorů a rámců obsahové náplně indikátorů.

Publikace představuje základní vhled do problematiky spolupráce učitele a rodiče. Kniha nechce a ani si **neklade za cíl podrobný přehled dané problematiky**. Sám autor v závěru uvádí, že publikace se vymyká typické odborné literatuře, kterou pedagogická vědecká obec obvykle vydává – tedy literatuře, ve které se autoři snaží shromáždit všechny názory, které kdy odborníci o dané problematice měli, a to nejen v našem školním prostředí, ale i v zahraničním.

Je však na místě podotknout, že daná situace si žádá odbornější průpravu. Učitelé by měli danou problematiku na základě podnětů této publikace prostudovat hlouběji. Autor sám se věnuje okrajově této problematice v některých svých publikacích (*Odměny a tresty ve školní praxi, Třídní klima a školní klima*).

Problematice vztahu učitel a rodič obecně se věnuje Mareš a Křivohlavý v publikaci *Komunikace ve škole* (1995), na alternativní pojetí nahlíží Viková v knize *Vztah školy a rodiny ve školské alternativě – případ waldorfské školy*

(2009). Další podnětné informace lze najít v *Činnosti třídního učitele v současných podmínkách českého školství* (Krátká, 2007) nebo v publikaci věnující se iniciativě Rodiče vítáni – *Rodiče vítáni* (Fořtek, 2011).

Publikace obecně je přehledná a čtivá, je psána srozumitelně, takže ji ocení i široká veřejnost bez pedagogického vzdělání. Učitelé jistě nejvíce v publikaci ocení přehled nejrůznějších méně obvyklých forem spolupráce s rodiči, velmi přínosnou pro ně určitě bude kapitola věnovaná rozhovoru, ve které autor předkládá fáze správně vedeného úspěšného rozhovoru. Kapitole třídní schůzka by měli věnovat pozornost nejen učitelé s dlouhodobou praxí, pro které bude podnětem pro inovace ve vedení třídní schůzky za účelem zvýšení její úspěšnosti, ale zaměřit by se na ni měli především začínající učitelé, kteří ještě nemají zkušenosti s vedením třídních schůzek a pro které bude tato kapitola nesmírně nápomocná vzhledem ke komplexnosti představy o tom, jak by třídní schůze měla vypadat a na co vše se má učitel připravit.

Publikace *Učitel a rodič* se snaží poukázat na to, že v oblasti pedagogiky nelze stagnovat na jednom místě, že učitelé musí neustále své pedagogické dovednosti rozvíjet a že pokrok ve všech oblastech pedagogických je nejen možný, ale i nutný.

Literatura

EPSTEIN, J. (1992) School and family partnerships. In: *Encyklopedia of educational research*. New York: Macmillan.

KRÁTKÁ, J. (2007) *Činnosti třídního učitele v současných podmínkách českého školství*. Brno: Masarykova Univerzita.

MAREŠ, J. KŘIVOHLAVÝ, J. (1995) *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova Univerzita.

VIKOVÁ, L. (2009) *Vztah školy a rodiny ve školské alternativě – případ waldorfské školy*. Brno: Masarykova Univerzita.